

5.642.

САМООСВІТА

Ч. 1.

ЩО ТАКЕ САМООСВІТА і як до неї братися?

НАПИСАВ

Д-р КАРЛО КОБЕРСЬКИЙ

б. доцент Укр. Госп. Академії в Подєбрадах.

ДРУГЕ, ПОШИРЕНЕ ВИДАННЯ.

Ціна 35 гр.

ЛЬВІВ — 1932.

Виходить одна книжка кожного місяця.

1932

В И Д А В Н И Ч И Й П Л А Н

„С А М О О С В І Т И“.

А. Природничі науки. Як повстав всесвіт, соняшна система і планети; історія землі, опис земної кулі. Опис української землі.

Наука про сили природи. Мертва природа. Життя рослин і звірят. Наука про життя і розвиток (еволюцію).

Будова людського тіла; недуги і наука про здоров'я. Здоров'я тіла і душі. Наука про душу і нервову систему; виховання душевних сил.

Б. Льогічні науки. Наука про правильне думання (льо-гіка); математика.

В. Технічні і фахові знання. З тих наук буде надру-кований короткий курс науки хліборобства, годівлі і лікування домашніх звірят та деякі практичні поради, як до сто-лярства, ковальства, домашнього господарства і т.

Г. Гуманістичні науки (науки про історію, суспіль-ство і культуру). 1) Історія людства в головних зарисах, історія суспільств, історія українського народу. 2) Будова суспільства і його розвиток. Суспільство, держава, нація, кляса. Примусові і добровільні згуртування; професійний рух, коопе-рація і культурні об'єднання. Суспільні течії і суспільна полі-тика. Лібералізм, монархізм, комунізм, фашизм, соціалізм, по-літична і господарська демократія. Церква і релігія. Церква і нація. Суспільні недуги. 3) Економічна наука про gospodar-ство одиниць, громад, держав та про суспільне господарство. Торгівля і промисл. Ціни і гроші. Кредит. Кооперація як засіб визволення від визиску. 4) Література, поезія і мистецтво. 5) Засади новочасної філософії і суспільної етики.

ВИДАВНИЦТВО „САМООСВІТА“

ОСНОВАНЕ ПРИ СПІВУЧАСТІ
УКРАЇНСЬКОГО РОБІТНИЧОГО СОЮЗУ

Відділ суспільного виховання.

ч. 1.

ЩО ТАКЕ САМООСВІТА І ЯК ДО НЕЇ БРАТИСЯ?

НАПИСАВ

Д-р **КАРЛО КОБЕРСЬКИЙ**

б. доцент Укр. Госп. Академії в Подєбрадах.

ДРУГЕ, ПОШИРЕНЕ ВИДАННЯ.

Ціна 35 гр.

Л Ї В І В — 1932.

Накладом укр. вид. спіл. „ГРОМАДА“ у Львові, ксеп. з обм. пор.

144
Прочитавши цю книжку, дайте відповідь на такі

Контрольні питання:

1. Що це є загальна освіта?
2. Що мусить самоосвітник знати з природознавства, з логічних та з гуманістичних наук?
3. Чи самоосвітник мусить студіювати також всі фахові науки?
4. Чи можна в собі виробити сильну волю і як?
5. Чи можна самоосвічуватися без учителя?
6. Чому самоосвіта мусить бути плянова і систематична (впорядкована і повна)?
7. Хто у нас дає поради самоосвітникам?
8. Чи варто читати яку-будь книжку? Чи всі книжки говорять правду? Що це є розумова перевірка або критика?
9. Що треба зробити, заки зачнемо читати книжку?
10. Нащо вживаємо при читанні аж трох олівців?
11. Як робити виписки з книжки? Що це є „цитат“?
12. Що це є картотека?
13. Що це є „річевий показчик“?
14. Які є найчастіше вживані скорочення слів?
15. Що це є лінивість думки?
16. Що є боязливість думки?

Лив. з.

B 45.

З ДРУКАРНІ ЕДВАРДА ШПИЛЬКИ В ЯВОРОВІ.

Львівська державна
наукова бібліотека

№

2745

1. Вчімся!

*Учітеся, брати мої,
Думайте, читайте...!*

Слова Тараса Шевченка.

Такими словами звертався найбільший український поет до своїх братів, розуміючи величезну вагу самоосвіти. Самоосвіта, це праця над собою самим, над своїм умовим удосконаленням. Самонавчанням, чи як то кажуть, „самоучкою“ можна дійти навіть без нічиєї помочі до глибокого і широкого знання. Чимже був самий Тарас Шевченко, як не самоуком! Атжеж ті знання, які йому подали його перші вчителі — сільські дяки, ще до того п'яниці непросипущі, не виходили поза читання псалтирі і кондаків! Тільки впертість самого Тараса, який і при свічці в ночі читав, що міг (бо в день не давали), отворила йому очі на світ і людей. Вперте читання книжок і розмови з освіченими людьми дали кріпацькій дитині, простому селяхові, таке знання, що відтак самі найосвіченіші люди Петербурга запрошували Шевченка у своє товариство. Коли вони побачили в нього небувалий талант і охоту до освіти, викупили його з кріпацької залежності та дали йому можливість вчитися на академії мистецтв.

Вчитися треба ціле життя — так говорять люди напrawdę освічені. Найсмішніші є ті хвальки, які скінчивши пару клас народньої або і якоїсь вищої школи, вважають, що вони вже все знають і можуть про все видавати осуди. Ті люди напrawdę

нагадують ту бочку, яка гуде тому, бо порожня. Розум повен знання, а серце повне добра — є завіси скромні і ніколи не думають про себе забагато. „Я знаю, що ще дуже мало знаю“ — ось як повинен кожний з нас думати про себе.

Особливо-ж треба для самоосвіти використати *молоді літа*. Коли виходимо зі школи, не думаймо, що наша наука вже закінчилася. Це був тільки *початок* науки; нам дали знання читання не на те, щоби потім все забулося; нам школа дала в руки інструмент так, як ремісникові дають в руки молот чи пилу. Що вартує такий ремісник, в якого інструменти не бувають в роботі? Їх поїсть ржа і вони змарнуються. Таксамо з молодим хлопцем чи дівчиною по закінченні шкільних років; коли вони не будуть нічого читати, то шкода тої праці і часу, що вони втратили через чотири роки в народній школі і три роки в доповняючій школі. Вони забудуть навіть читати, а скоро навіть не зможуть підписатися. Те, що їх навчили в школі про світ і людей, скоро забудеться, бо людська пам'ять не вічна і її треба відсвіжувати. А крім того, самі знаємо, чого вчать у теперішніх школах. Половина з того, що там вчать, є річ цілком непотрібні, а зате того, що в житті потрібно, у нинішній школі вчать мало. У сільській школі не вчать приміром про управу ріллі, про годівлю худоби чи про кооперацію. В других, культурніших краях, наприклад у Чехах, у Німеччині є сільські господарські школи і кожна сільська дитина мусить, хоче чи не хоче, вчитися в школі також про господарство; у нас цю науку треба самому добувати собі з книжок або на господарських курсах, коли не хочемо господарити так, як господарили наші прадіди. — Але українська дитина мусить знати також правду про історію українського народу, про його змагання і труди, про українських будителів, поетів, учених, провідників народу, вона

мусить прочитати найкращі твори українського письменства, а того всього теперішня школа не дає. Та до того ще потрібно поширювати своє знання в науках природознавчих, технічних і економічно-суспільних, бо нині без знання тих наук годі чоловікові розуміти те, що він довкола себе бачить. Які є люди і краї на землі, які живуть звірята і рослини, як виглядають новітні фабрики з їх величезними машинами, що є радіо, телефон, кіно, літаки чи інші новітні технічні улаштування -- те все є не тільки цікаве, але і часто прийдеться людині коло того робити, може навіть з тої праці жити. Отже головні засади географії, фізики, хемії, механіки, біології, далі про будову людського тіла та причини різних недуг (хворіб), про хворобу тварин (звірят), про устрій суспільства та його господарство — все те є такі справи, що їх мусить знати кожна, але то справді кожна людина, навіть з найглухішого закутка, чи то селянин, чи зарібник, чи робітник, ремісник, чи то чоловік чи жінка, хлопець чи дівчина.

Скільки з того навчився хлопець чи дівчина в обов'язковій народній школі? Дуже й дуже небагато. Про такі науки, як економія, кооперація, соціологія, наука про державу, етика, історія релігій, філософія і под., в тій школі і не балакають. Бо нинішня школа взагалі не ставить собі метою виховати громадянина, свідомого члена своєї нації і свого суспільства чи класи. До того ще приходить та трудність, що *народня школа* має діло з молодим віком дітей, яким про поважніші річі ще й не час говорити.

Дитина в тім віці не годна зрозуміти трудніших наук, як прим. про господарство, економічне і суспільне життя. *Середня школа* вже скорше могла би дати молодій людині загальну підготовку до громадського (суспільного) життя, дати їй хоч загальне знання з вище вичислених областей. Та вона

у нас того не робить, вона обминає ці справи, бо думає, що не є її завданням виховувати демократичне і поступове суспільство. Не так маються річі за кордоном, де школа в деяких державах дуже наблизилася до життя і визбулася середньовічної мертвеччини. Отже і та наша молодь, що вчиться або й закінчила середні школи, не може думати, що школа їй дає все, що потрібно. Навпаки, дуже й дуже багато річей треба самому *доучуватися*, дочитуватися, коли хочеться бути приготованим до життя в наших умовах і до праці в користь свого суспільства.

Найкращий час для самоосвіти, це між 14. і 20. роком життя, тоді як людина дозріває. Тоді назріває в молодій людині те, чим вона має жити до смерті. Тоді в хлопцеві будиться мужеська сила, в дівчині — жіночість. Те, що було дотепер, то були діточі часи; коли й була наука, то дитина її приймала, як забаву. Тепер людина дивиться на все своїми власними очима. Те, що тепер увійде в голову, то буде їй вказником до практичного життя. В тих власне літах з молодого людини робиться або добрий громадянин, або шкідник, закала свого роду, самолюб, людоненависник. У тім віці людина живе бурхливим життям, як молоде вино, що шумить і піниться. Людина в тих роках виявляє велику жвавість і буйність; коли тій буйності не дати розумного виливу — в добрім товаристві, розумнім спорті і головне, в добрій книжці — то та буйність перекинеться в бешкети, пиятики, деморалізацію, з чого виростають або горлорізи або самолюби, не громадяни, а вороги громади.

Хотіли б ми, щоб ця наша книжочка дісталася до рук не одного з таких молодців. Нехай би вони, прочитавши її, задумалися над своїм життям і над тим, як вони марнують весну свого віку. В тих літах тільки скарби збирати, скарби знання і мудро-

сти, потрібні у дальшій дорозі життя! Коли подорожний вибирається у дорогу, він бере зі собою все, що йому буде потрібне: харчі, одяг і зброю на оборону від дикого звіра чи розбійника. Якуж зброю візьме на шлях свого життя людина, що найкращі, найсильніші і найсвіжіші дні свого життя прогайнує у шинку, на пиятиках, на картах і на нічних авантюрах? А життя нині не легке і повне злиднів та небезпек. Найкращою зброєю проти них є розумна і твереза голова та любов до співгромадян; тоді вони й поратують часом у пригоді, а розумна голова охоронить людину від неодного хибного кроку.

А з рештою — сама цікавість до всього, що кругом нас діється, жене нас до книжки. Тож навіть мала дитина, що ледви зачинає складати слова, і та вже рада бусе знати: і про песика, відкіля він узявся, і про вовків у лісі та їх звичаї, про грім і блискавку, про те, що таке дощ, а що воно таке „Гамерика” і т. д. Щож доперва доростаюча людина, яку навчили читати і цим дали їй у руки ключа до скарбниці людських знань? Отже було б смішно, як би той ключ їла ржа, а голова молодця замість скарбами науки наповнялася січкою або випарами алькоголю! Чим така пуста голова різниться від голови вола або осла?

Є в нас приповідка: як Івась не навчиться, то Іван не зможе. В тій приповідці є лише тільки правди, що молодість справді лекше приймає науку, як старший вік. Але з того не слідує, що старший вік не має брати книжки до рук. Навпаки, *аж до гробової дошки мусить людина читати і навчатися*, бо світ не стоїть на місці, наука йде вперед, вона приносить все щось нове і невидане досі. Хіба наші батьки знали про рядову сівалку, про причини різних недуг, або про радіоконцерти? Коли не хочемо, щоби наші діти колись мали нас за неуків, то мусимо вчитися разом з ними. Хіба то не краще

у вечорі або в свято засісти до цікавої книжки, як вилежуватися по зарінках на пустих балачках або гаяти час на okazіях?

Ще одну річ згадуємо: хто сам темний, той думає, що всякий має бути такий, як він. Такі темні люди часто беруть на сміх тих, що читають книжки, бо читання книжок на їх думку, то не є робота. „Хлоп має що іншого на голові“ — так вони люблять говорити. „Панське діло книжка і перо, хлопське ціп і вили“. Але ті, що так говорять, самі не знають, що вони повторюють слова всіх ворогів працюючого народу. Бо так власне думають і говорять поміщики, купці, банкирі і їх прислужники, які бояться просвіти в народі. А й деякі сільські мудрагелі, темні голови, торочать за ними те саме і самі не знають, що роблять на шкоду цілому народові. Отже з таких балачок нічого собі не робім і прямуймо вперто до ясного сонця освіти.

Коли розуму набереться весь селянський нарід, тоді йому буде краще вестися, бо він зуміє обороняти свої людські права. Те саме можна сказати і про інші трудові кляси, як ремісників, робітників. Освіта робить людей кращими, культурнішими і зближує їх до себе. Вона улекшує всяку організацію, як професійну, так кооперативну, політичну, культурну. Самоосвіта є отже важною зброєю в руках трудового народу. Не менше важна самоосвіта для нашої *інтелігенції*, якій у школах дають лише частинку потрібного знання, а крім того вчать багато не так, як треба (тенденційно). Тільки самоосвітою і то постійною, можна виповнити ці прогалини.

2. До самоосвіти мусить братися кожний самий. Самоосвітні гуртки.

Самоосвіта не є те саме, що „просвіта“ взагалі. Під просвітною роботою розуміємо ширший круг освітніх ділань, які виконують різні освітні

товариства, кооперативи і т. д. Це є виклади, лекції, курси, мистецькі вистави, театральні і співацькі гуртки, бібліотеки і читальні. Всі ті урядження стремлять до піднесення освіти серед широких мас населення, але це ще не є самоосвіта. Самоосвіта є вищий ступінь освітньої праці; тут вже нема учителя й учеників, нема викладача і слухачів. *Кожний вже працює сам над собою. Всякий, що вміє читати, може вступити на той вищий щабель науки.* Нині бачимо, що старі способи просвітної праці (читальня, клуб, аматорський гурток) вже не ви-старчають для нас. Нам треба, щоби кожный з нас мав більше знання, як мали його батьки, а того можна досягти тільки вищим самонавчанням, кожный сам про себе.

Правда, скаже дехто, що тяжко братися самому до науки, коли не знати, від чого починати, що потім читати і коли не знаєш, чи те, що читаєш, розумієш так, як треба. Це зовсім правильні заміти і ми хочемо на них відповісти.

Дійсно, коли ми вже рішили, що треба нам доповнити своє знання, то наперед треба знати, що власне маємо вивчити. Для того і написана ця книжочка, щоби оповісти, що необхідно знати пересічному громадянину із усіх існуючих наук, та як братися до цієї праці, не маючи жадного учителя ні дорадника.

Самоосвітні гуртки. З досвіду можна ствердити, що власними силами, при добрій охоті і впертості, можна здобути собі загальну освіту, бо як то кажуть: „не святі ліплять горшки“. Очевидно, ліпше є, коли до самонавчання знайдеться більше охотників. Коли їх буде хоч двох-трох, то вони повинні частіше з собою сходитися і говорити про те, що вони прочитали. Такі *самоосвітні гуртки* засновуються у нас тепер щораз більше при многих читальнях, Селянських Спілках, товариствах молоді

„Каменярі“, або при кооперативах. На такий гурток не треба окремого дозволу староства ані постерунку, бо право на такі гуртки міститься в статутах названих товариств. Треба лише, щоби всі члени гуртка були членами того товариства, при якому за-снувався самоосвітній гурток.

Такий гурток може вести спільні читання або обмежитися до спільного обговорення прочитаного. Тут можна також виробляти відповіді на „контрольні питання“, які подані в кожній книжці видання „Самоосвіти“ у Львові. Коли одному щось неясне, то може другий це розуміє і пояснить; один другому пригадає, що ще треба прочитати, заохотить до витривалости, коли товаришеві вже відходить охота і таке інше. Також можна собі помагати у закупні книжок: коли одному за тяжко все придбати, що потрібно, то до спілки з другим і третім воно вийде лекше. Читання книжок треба відбувати в умовлений час. Тоді читає один, хто вміє читати рівно, голосно і *помалу*, а інші слухають. Коли щось незрозуміле, то запитують других.

Тепер приступимо до справи: яка є ціль самоосвіти, які науки треба вчитися, яких книжок до того уживати та як читати книжку?

3. Ціллю самоосвіти є загальне пізнання світу і людей та вироблення світогляду.

Людське знання нині таке широке і могуче, що одна людина не в силі опанувати не то ціле знання, але хоч, скажім, його сотну частину. Чоловік нині може знати з кожної науки тільки самі головні річи, але зрештою, коли хоче щось добре знати, мусить обмежитися до якоїсь одної науки або навіть частини науки, до якоїсь спеціальної залузі. Нинішня наука це є ряд спеціальних наук, а тих, що займаються ними називаємо спеціалістами.

Нині вже нема прим. лікарів до всього, до всіх недуг, а є спеціалісти від окремих недуг, тай то вони мусять постійно доучуватися, бо кожний рік приносить щось нового в науці і в способах лікування недуг. Так є в кожній ділянці людського знання.

Але що ж тоді робити самоосвітникові? Хіба він може мріяти про опанування всіх наук?

Розуміється, ні. Вже ті часи давно минули, коли по світі ходили так звані філософи, себто мудрці або приятелі мудрости, які в своїх головах вміщали все тодішнє людське знання. Таким був прим. в старинній Греції Аристотель або Платон. Про них говорили, що вони знали все. Це було давніше скорше можливе, бо запас людського знання був ще невеликий. Але днесь це неможливе.

Отже вистарчить для самоосвітника, коли він здобуде собі лише т. зв. *загальну освіту* і то навіть у дуже скороченому обемі. Т. зв. загальну освіту має подавати, після переважаючої днесь думки виховавців, семирічна народня школа, яку повинен обовязково закінчити кожний хлопець і дівчина. Доповнення і поширення цієї *загальної освіти* дає середня загально-освітня школа. Хто з семирічної школи іде прямо до якоїсь фахової (середньої) школи прим. ремісничо-промислової торговельної, господарської, кооперативної, той там дістає доповнення загальної освіти. Але як вже була мова, ні одна ні друга школа у нас не вивязується добре зі свого завдання і приходиться самоучкою доповнювати своє загальне знання навіть тим, що покінчили середні школи. Тим більше отже потрібна самоосвіта тим, що покінчили тільки середню (народню) школу.

Плян самонавчання. *Загальна освіта* мусить подавати основи знання про будову вселенної (*астрономія*), про основні сили і закони природи (*фізика і хемія*), про будову землі (*географія і геологія*), про звіринний і рослинний світ (*зоологія*

і ботаніка), та про тайну життя і смерті (*біологія*). Тут же приходить наука про будову людського тіла та прояви людської душі (*психологія*). Очевидно, все в скороченні, в самих тільки найголовніших точках. Ці всі науки можна означити як науки про природу або *природознавство*.

Дуже тісно з природничими науками стоять *технічні і лікарські науки*. Пізнавши закони природи, людина вчиться використовувати сили природи для своїх цілей: вона придумує машини, апарати, вчиться панувати над водою, огнем, воздухом і електрикою. *Це є техніка і агрономія*; пізнавши будову людського і тваринного тіла та відкривши причини недуг, наука придумує способи лікування людей і звірят. *Це є медична і ветеринарська наука*. Так повстали всі технічні і лікарські науки, які коротко називаємо також *фаховими науками*. Це є другий відділ знання.

Третій відділ становлять науки про *людську творчість і життя*. Тут розглядається діяльність людських громад і пород, діяльність господарську, технічну, культурну та мистецьку. Це є науки: *соціологія, економія, політика, психологія і про духову культуру*. Коли розглядаємо ті всі роди людської діяльності в минулих часах, то це називаємо *історією*. Таким чином історія обіймає історію господарства і техніки, історію рас, народів і суспільних устроїв, історію релігій, наук, літератури та мистецтва, історію політичних устроїв (держав). — Ці науки носять назву *гуманістичних наук* (*гомо* = значить людина, латинське слово), отже це є наука про людей в гуртах, про людство. До тих наук можна-би також зачислити і науку про людські ідеї і ідеали, або так звану *філософію*.

Врешті приходить останній відділ (він міг би бути і першим), який є зовсім самостійний і найбільш відірваний від світу і річей (абстрактний). Це

є т. зв. *льоґічні науки* : *математика* (з геометрією) і *льоґіка* або наука про правила думання.

Так виглядає в загальних рисах нинішня скарбниця людських знань. З кожного відділу цієї скарбниці мусить людина, яка хоче звати себе *пересічно* освіченою, знати самі головні річі. Тільки із т. зв. фахових або технічних наук кожний має обов'язок знати лише те, що відноситься до його фаху. Селянин-рільник не мусить студіювати прим. столярства, хіба що має спеціальну охоту пізнати цей фах, але свій рільний фах він мусить знати і то добре.

Не треба лякатися того довгого списку загальних наук, що ми його вичислили. Коли знайти невеликі, а добрі підручники, то курс загальної популярної освіти можна відбутися самому за три-чотири роки, рахуючи по годині читання що вечора. Поради для самоосвітників подає видавництво „*Самоосвіта*“ у Львові, яке поставило собі завдання допомагати усім, хто рішився відбутися курс загальної освіти способом самонавчання. Але одного треба пильнувати, *щоби не поминути ні одної галузи знання*. Не можна приміром вивчити географію, а лишити зовсім на боці астрономію, не можна поминути прим. хемію і фізику, історію релігій, бо людина без знання хоч у загальних рисах тих наук не може рахувати себе освіченою людиною. Загальну освіту треба опанувати в цілості, бо всі науки одна другу доповнюють. Без того людина буде завжди недоуком і кожної хвили буде їй щось недоставати до зрозуміння життя і людей.

Вироблення світогляду. Але на пізнанні основних законів природи і життя людей не кінчиться завдання самоосвітника. Ціллю самоосвіти є не тільки пізнання фактів, не *тільки заповнення пам'яті і розуму, але також наповнення серця* любовю до якоїсь вищої життєвої мети. Шляхом самонавчання ми хочемо заспокоїти свою жажду

пізнання правди і свою тугу за ідеалом. *Кожна людина мусить мати якусь остаточну ціль в житті.* Один ставить собі метою зібрати як найбільше багатств, хочби з кривди людської; другий теж дбає про свою рідню, але кривдити других не бажає і навпаки, яку хвилику має вільну, жертвує для ближніх, себто для громади! Ідеал того першого є самолюбний, протисуспільний; друга людина має ідеал громадський, соціальний. Перший думає, що поза його особою нема світу, нема нації, нема суспільства, другий навпаки думає, що він самий існує тільки так довго, поки існує рід, нарід, суспільство і тому добро загалу є для нього на першім місці.

Шляхом самоосвіти людина має собі вибрати свій життєвий ідеал, передумати його всебічно та вишукати ті дороги, якими буде зміряти до обраної мети. Ідеал життя є вислідом філософських роздумувань над тим, що таке людське життя та яка його ціль. Є різні філософічні напрямки і різні формули життєвого ідеалу; але *без мети, без ідеалу, людина жити не може*, хіба, що вона є бездушне, тупе сотворіння. (Слова Мих. Драгоманова). Річ іде отже про те, щоби той життєвий ідеал не був самолюбний ані протигромадський. Ми бажали-б, щоби українські самоосвітники шукали в книжках *лиш тої науки, що гріє серце любовю до інших людей, а не лиш до власної особи.*

Нераз чуємо думку, що селянин чи робітник, це такі матеріялісти та самолюби, що їм шкода говорити про якісь вищі, неособисті цілі, про *суспільні* ідеали. На щастя так воно не є. Ми маємо безліч прикладів великої ідейности серед селянства, великої самопожертви для вищих і ширших цілей (ідеалів). Багато селян і робітників працюючої інтелігенції жертвує на ширші громадські цілі гріш і працю, веде безкорисно роботу по товариствах і кооперативах, наражає нераз свої особи і майно,

а навіть життя, коли того вимагає добро громади або цілого народу. Таких одиниць у нас стає все більше і більше. Це є доказом значного ідеалізму. (Ідеалізмом називаємо, коли хто дбає не лиш про себе, але має ширшу ціль в життю, ідеал праці для загалу). Це є радісні прояви, бо відомо, що *чим більше є ідеалізму в суспільстві, тим воно є здоровіше і відпорніше на всякі удари*. Отже з тим більшою відвагою закликаємо всіх українських громадян, чи то селян чи робітників чи інтелігенцію, до праці над виробленням собі *суспільного* світогляду та над освідомленням відповідного життєвого ідеалу.

Виховання волі. Врешті є ще одна річ, на яку треба звернути пильну увагу при самоосвіті. Це є *виховання сильної і твердої волі* (виховання характеру). Деякі люди є і розумні і щирі, але що зачне, ніколи того не докінчить; нині вірить в одно, завтра вже плює на те та шукає інших богів; про таких людей кажуть — про одних: солом'яний вогонь, про других: куди вітер віє! А бувають ще гірші випадки, коли людина навіть спалахнути огнем не в силі, тільки кисне у плачах і наріканнях, до нічого взятися не годна. Такі люди є недужі на слабкість волі, вони до нічого в житті не дійдуть і все оставатимуть по заду. Сила волі у людини залежить від здоров'я і вишколення одної частини мозку, де міститься волевий нервовий центр (устрій). Хто має цей волевий устрій вправлений, той має тверду і рішучу волю; він має ініціативу, а що зачне, мусить довести до кінця мимо всіх перешкод. Ці волеві нерви людина може вишколювати в собі так само, як всі інші нервові устрої. Відомо наприклад, що пам'ять можна вишколювати через довшу вправу, подібно, як можна виробити силу в руках або в ногах. Так само можна скріпити інші умовні сили, прим. змисл до комбінацій. Хто вчився рахунків, той знає, як то тяжко йде з початку, а як

легко пізніше. Так само з волею. Через довшу вправу і науку витривалості можна примушувати себе докінчити кожне раз зачате діло, можна навчитися терпеливості і точності, які так потрібні кожному в житті. А найбільше потрібна самоосвітникові впертість волі для самої науки, щоби не станути насеред дороги і не покинути раз зачатого діла.

Сила волі потрібна особливо Українцям, які через довгі віки рабства її затратили. Відома річ, що неволя убиває в людині самостійність і відвагу до чину. Раб негоден рішитися на більше і ширше діло. Ми мусимо вбити в собі відвічного раба-кріпака, а виховати з себе сильні одиниці, рухливі і відважні. Цього можна досягнути виключно тільки через свідоме наломлювання себе самого, через довгу боротьбу зі своєю охлялістю і байдужістю. Нагода до такої боротьби з собою самим є на кожнім кроці і кожного дня, а особливо при самонавчанні.

4. З чого вчитися?

Найбільшу трудність при самонавчанні становить добір книжок-підручників. Добре, коли хтось має якого щирого дорадника, котрий йому вкаже, що і в яким порядку треба прочитати. Та не всякому трапиться таке щастя.

У культурніших народів є видані книжки, що носять назву: поради для самоуків. В тих поради подано до кожної галузі наук, які є найліпші книжки, пригожі для самонавчання. Українці досі не здобулися на такий порадник. В Німеччині, Франції, в Росії, в Чехах виходять спеціальні часописи-поради для самоосвітників, в яких обговорюється щораз то свіжі появи в книжках та даються фахові поради для всіх, хто звертається за тим до редакцій. Такі видавництва це є в суті річі заочні

народні університети. У нас аж до 1928 р. не було ані одного постійного зимового освітнього курсу (народного університету) і тільки тернопільські освітні діячі започаткували щорічний курс народнього університету.

Розуміючи цю велику потребу, видавництво „Самоосвіта“ приступило до видання малих підручників для самоосвітників з усіх царин знання. Крім викладів з окремих наук „Самоосвіта“ має намір пізніше видати ще ряд *порадників для самоуків*, де буде вказано, як студіювати окремі галузи знання та які книжки читати з цих наук. Плян „Самоосвіти“ є такий, щоби разом дати малу, але більше-менше повну енциклопедію (це значить підручник загальної освіти) в популярнім, то є легко зрозумілім викладі. По закінченні цього курсу видавництво видаватиме *спеціальні* книжочки з окремих ділянок науки, для ужитку тих самоосвітників, що хотіли-б ще ближче пізнати котрусь ділянку.

Як бачимо, велике значіння має те, щоби наука йшла по порядку (систематично). Не добре є зачати щось, а не скінчити, так як той мотиль, що перелітає з квітки на квітку, всюди дещо полизавши. Книжки видавництва „Самоосвіти“ є так уложені, щоби подавати самоосвітникам лише те, що справді конечне; отже не можна поминути ані одної.

Крім наукових книжок також читання добрих *оповідань і повістей* має значіння для розвитку ума і чуття. Розуміється, треба добирати справді гарні книжки, як то кажуть, з літературною (письменницькою) вартістю. Нині друкується пребагато всякої літератури (письменства), яка часом не має ніякісінької вартости ні для розвитку розуму та знання ані для виховання кращих почувань. Друкується часто всяку сороміччину або кримінальні небилиці, з усякими неймовірними пригодами, з описами різних бандитизмів то-що; хоч нема з того ніякої

користи, але мало-інтелігентні люди люблять таке вичитувати так само, як люблять забавлятися сплетнями, обмовами то-що. Друкують це різні видавці на інтерес, а доброї, повчаючої книжки часто нема кому видати, бо такі книжки менше розходяться.

Ми не є проти так званої „гарної літератури“ або *белетристики*, але вона мусить бути справді гарна. Такими книжками є прим. поеми Т. Шевченка, І. Франка, повісти Франка, Коцюбинського, Мартовича, Стефаника, а зі світових прим. повісти Верна, Джека Лондона, Франса, Гамсуна і многих інших авторів. Такі книжки говорять часто теж про видумані події, але завсіди ми з них дізнаємося щось правдивого про давнє життя або звичаї других народів, а притім нашу душу наповнимо гарними, етичними почуттями і охотою до життя та добрих діл. Отже треба вчитися відріжнати добру книжку від пустої!

5. Як читати книжку.

Перший погляд на книжку. Коли ми вибрали книжку, яку хочемо простудіювати, тоді наперед шукаємо, де є „*зміст*“ і переглядаємо заголовки окремих розділів. Це потрібне для того, щоби наперед мати в голові плян, про що в книжці буде мова. Аж тоді можна приступати до читання по порядку уступ за уступом. Також треба поглянути, чи на кінці книжки нема списку друкарських помилок; коли є, то треба ті всі помилки повиправлювати в книжці перед читанням.

Скорочення і друкарські знаки. В книжці стрічаємо часто різні скорочення і умовні знаки, які не кожний відразу розуміє. Ось важніші з них:

скорочення	повні слова	і п. = і под. = і подібне
і т. д. = і так далі		зн. = значить
і т. п. = і тому подібне		чит. = читай
і пр. = і проче		гл. = гляди там і там

корочення повні слова
 пр. = прим. = приміром
 напр. = наприклад
 м. б. = має бути
 зам. = замість
 т. зв. = так званий (а, - е)
 м. і. = між іншим
 д. б. = далі буде
 пор. = порівнай

5-й = п'ятий
 ц.т. (с.т.) = цебто, себто
 т. я. = так як
 у. або укр. = український
 пол. = польський
 нім. = німецький
 рос. = російський
 проф. = професор
 др. = доктор

Коли якісь слова є замкнені в скобки (), то це означає, що ті слова є тільки ближче пояснення того, про що йде мова.

Коли при якомусь слові є надрукована така зірка: *) або 1) 2) і под. тоді треба такого самого знаку шукати на долі, під сторінкою, де дрібним друком звичайно даються ближчі пояснення до того, що сказано в горі. Ці пояснення називаємо „*нотками*“. Коли перед словом на долі стоять дві *лапки* „ то це значить, що зачинаються чужі слова; та чужа мова тягнеться досі, поки не появляться нові дві *лапки*, але вже вгорі “.

Деякі слова або і більше слів надруковані розбитим, рідким друком (*розбивкою*). Це значить, що автор вважає ці слова важними. Замість розбивати букви часом друкують важні місця писаним друком (*курсивом*).

Зачеркування олівцем. Приступаючи до читання (власної) книжки, добре є мати крім звичайного олівця ще олівець, з одного кінця червоний, з другого синій.

Коли чогось не розумію, прочитую другий, як треба третій раз. Коли не розумію якогось слова, заглядаю до словарця чужих слів. Для чужомовних слів, є виданий *словарець* З. Кузелі. Коли всетаки не розумію якогось місця, а книжка є моя власна, то роблю з боку на чистім полі сторінки чертку

з гори на долину *синім* олівцем коло незрозумілого місця і читаю далі.

Нащо я це роблю? — Для того, щоби при нагоді поспитати когонебудь, більше прочитаного, що значить незрозуміле місце і довго не шукати.

Нащо-ж є олівець чорний і червоний? — *Чорним* підчеркую собі легко ті слова або й цілі речення, які мене особливо зацікавили або які мені здаються важними. Але коли якась думка є ще важніша чим інші, така, що є головною думкою в цілім уступі, тоді підчеркую *червоним*.

Для чого це все робимо? Для того, що праця самоосвітника з книжкою не кінчиться з прочитанням її до кінця. Він її мусить переглянути ще раз і ще раз, а й не раз пізніше прийдеться знов брати до рук прочитану книжку, коли в іншій книжці згадується про те, що вже написано в цій, яку ми читали. Тоді витягаємо назад свою стару знайому і заглядаємо туди. Маючи попідчеркуване те, що є головне, швидко найдемо те, що треба.

Треба памятати одну важну річ: що не все в житті і у світі є однаково важне. Є річи головні, рішаючі, і є річи менше важні, залежні від головних. *Ціла штука доброї освіти полягає власне в тім, щоби навчитися відрізняти головне від побічного!* В житті стрічаємо не раз людей, які читали силу силенну всяких книжок, але вони не завдали собі труда, щоби це все *впорядкувати в голові так*, як командант полку уставляє чети, сотні і куріні під проводом їх старшин. У таких людей усе в голові перемішане, наче каша. І говорять вони баламутно, не доведуть думки до кінця та не підіпруть її доказами, бо не годні відразу найти в голові потрібного, маючи все перемішане. А причина цього в тім, що вони не вміють між думками найти головних, себто тих старшин, біля яких вже мають гуртуватися рядовики.

Отже вже при читанні книжки вчімся відрізняти важніше від менше важного! Тим способом примушуємо свій ум до порядку. Головні річи стараймося добре затижити, побічні в міру можливости.

Дехто думає, що головними річами є приміром числа, історичні дати, статистичні цифри (числа), назви осіб і міст або різні так звані фахові назви (або терміни). Це є хибно. Коли ми студіюємо прим. історію, то не є найважливішою справою затижити, який цар панував по яким або в котрім році щось сталося. *Найважливішою річю в кожній науці є розуміти причини подій (явищ)*. Отже так само в історії. Приміром не мушу докладно знати, в котрім році Хмельницький підняв повстання проти Польщі; вистане для самоосвітника знати, в котрім це було столітті, але зате він *мусить* знати причини, чому прийшло до тої великої революції на Україні. — Коли студіюю прим. книжочку „Як повстає життя“ (Друга частина науки біології, вид. „Самоосвіти“ ч. 27.), і стріну там фахові назви, то не треба думати, що я мушу запам'ятати ті всі назви; але я мушу добре зрозуміти сам хід і причини запліднення яйця або появи двох полів, бо це є головне, а не самі назви.

Бо ознакою освіченої людини не є само знання багатьох назв, імен або чисел, а *вміння самотійно думати, находити причини явищ та вміти їх пояснити*.

Робити собі виписки! Добре є також робити собі виписки з прочитаного; особливо тоді, коли книжка не наша і її треба віддати. Не є однак добре вписувати по порядку одно за другим до зшитка. *Кожна виписка мусить бути на окремій картці!* Це для того, щоби в разі потреби можна було виняти на бік те, що мені потрібне, а головне для того, щоби потім я міг попорядкувати виписки після родів їх думок.

Прим.: Читаю книжку Драгоманова „Чудацькі думки“. Роблю виписки по черзі. По закінченні книжки бачу, що про ту саму справу, приміром про національність, була мова в різних місцях книжки. А я хотів би мати вкупці всі головніші думки Драгоманова про національність. Якби я був писав у зшитку по черзі одно за другим, то мусів би тепер виписувати знову зі зшитка все, що відноситься до національної справи. Колиж я робив кожную виписку на окремій картці, то справа проста: вибираю з громади карток лише ті, що говорять про національність і вже маю вкупці все, що автор сказав про цю справу.

Однак для того, щоби ще більше улекшити собі порядкування думок, пишемо на горі картки в лівім куті ім'я автора, а під ним назву книжки, а в правім куті пишемо слово „релігія“, або „національна справа“, або „кооперація“, взагалі одно — два слова, які означають, про що йде мова у виписці. Отже картка буде виглядати прим. так:

ДРАГОМАНІВ

2/5 1932.

НАЦІОНАЛЬНІСТЬ

(Чуд. думки)

Стор. 21. Автор пише:

„Був час, коли на нашому ґрунті треба було боротись з недовченими й поверховними напередниками, котрі не розуміли ваги національностей, а тепер треба боротись з назадниками, котрі в барві національній хочуть вести нашу громаду до застарілих і шкідливих думок суспільних і освітніх“.

Цифри в середині означають день, коли зроблена нами виписка.

Треба робити картки однакової величини, прим. восьминка аркуша.

Коли при читанні книжки прийде мені в голову якась *власна думка*, то можу її записати кількома словами на краю книжки або на окремій картці.

Знаки згоди або сумніву. Відсилачі. Коли книжка є наша, то можемо теж з боку окликами зазначати свою згоду з автором, або коли його твердження нам здається невірним, тоді ставимо знак запиту. — Коли при читанні пригадую собі, що я вже раз читав про цю річ або може читав, та в іншій освітленні, то пишу на крайчику прим.:

„пор. Франко, Панщина“! Це значить, що про цю справу пише теж Франко у своїй книжці про знесення панщини. Таксамо повинен я собі зазначити, коли автор, якого твір читаю, про цю саму річ говорить в іншій місці цієї самої книжки. Часом трапляється, що той самий автор у цій самій книжці про цю саму річ говорить відмінно або мені так лиш здається. І це зазначу собі легко олівцем з боку.

Поділ думок або диспозиція. Коли розділи в книжці є довші, то добре є записати на краю книжки легко звичайним олівцем, двома-трьма словами, про що ще мова в цій місці книжки. Коли так позначимо собі цілий розділ, тоді легко вловимо хід думок, як вони розвиваються одна з одної; це має дуже важне значіння. В той спосіб ми контролюємо і себе, чи не задрімали над книжкою! При тім контролюємо і автора, чи в нього одна думка виходить логічно (розумово) з другої, так як повинно бути в правдивій науковій книжці. Такий поділ ходу думок називається *диспозиція*.

От візьмим як примір цю книжочку, що держите в руках: (Що таке самоосвіта?) Візьмим перший розділ „Вчімся“! і зробім диспозицію думок. Вона буде так виглядати:

1. Самоосвітою може навіть малограмотний дійти до широкого знання. Примір Шевченко.
2. Але вчитися треба ціле життя.
3. Особливо замолоду і заки не забулася шкільна наука.
4. Школа не вистарчає, особливо школа у нас.
5. Не дає всього потрібного народня школа.
6. Ані середня школа не дає всього потрібного.
7. Пошкільний вік найкращий для самоосвіти ще й тому, що тоді людина дозріває і всім цікавиться.
8. Замолоду треба громадити запас знання — зброю.
9. Сама цікавість жене до книжки.
10. Вчитися треба до старости ще й тому, що наука поступає все вперед.
11. Селянське діло не лише цін.
12. І робітники-ремісники потребують освіти.

13. Також наші інтелігенти. В п р а в а : 1. Перевірте, чи повища диспозиція вірно передає зміст розділу. „Вчімся“! 2. Зробіть в такий самий спосіб диспозицію третього розділу цієї книжки!

Виріб задач. Коли студіюємо рахунки, книговодство, граматику, правопис або подібні науки, тоді вся наука полягає у вироблюванні поданих у підручнику задач і вправ. Очевидно, що на це треба мати зшиток. Чи добре я зробив рахункову задачу, про те можу пересвідчитися з підручника, бо звичайно там крім задач є подані також їх висліди (часом на кінці книжки, часом у середині). Коли запишемося на курс заочної освіти, тоді дістаємо від управи курсу виклади і задачі. Вироблені задачі з кожного викладу пересилаємо до управи курсу, там їх поправляють і вернуть назад. У нас є покищо один такий заочний курс. Це є курси для науки кооперації при Ревізійнім Союзі Укр. Кооператив у Львові (вул. Словацького 14.).

Чи читати на голос? Коли читаємо для себе самого, то не є добре читати в голос, бо при голоснім читанні голос забиває думку, ухо чує, але думка менше. Найгірше вчаться ті діти, що бубонять на голос завдані їм лекції, виучуючи їх без думки на память. Це не є розумове вчення, тут розум не працює, тільки горло. Читати треба отже потишу.

Як довго читати? Добре є переривати читання, коли почуємо втому. Читати за одним разом не треба більше, як пів до одної години, а це тому, що мозок втомлюється. За час відпочинку можна передумувати прочитане.

Відпочивши з пів години, треба ще раз перелистувати і передумати прочитане та переконатися, чи ми добре собі засвоїли те, що читали, і чи за-своєне відповідає дійсно прочитаному. На другий день треба знову перелистувати те саме ще раз і дати відповідь на всі контрольні запити, які є

в підручнику. (Видання „Самоосвіти“ мають до кожного розділу додані питання, на які треба дати письменні відповіді. Коли хочемо перевірити себе, чи ми добре відповіли на питання і виробили задачі, то треба по закінченні книжки надіслати відповіді до „Самоосвіти“ у Львові, де їх перевірять і за оплатою пошти і видатків надішлють відповідь).

По прочитанні книжки. Коли я вже прочитав цілу книжку, тоді ще раз переглядаю заголовки всіх розділів за собою, щоби вбити в пам'ять хід думок у книжці, що за чим слідує. Відтак ставлю собі кілька питань, на які мушу зараз дати відповідь собі самому. Ці питання такі:

- 1) Чи я все зрозумів у книжці?
- 2) Що нового я вичитав з книжки? Чи про ці справи я вже щось коли чув і читав? Де?
- 3) Чи є може в книжці яке твердження або якась пропаганда, з якою я не можу погодитися?
- 4) Чи не здається мені, що автор книжки в децим помиляється або закриває правду?

Ці запитання я ставлю собі для того, щоби виробити в собі духа критики. Великий чеський учений професор Масарик, викладаючи на університеті. говорив до своїх студентів, щоби вони не вірили на сліпо тому всьому, що він їм каже, тільки щоби кожне його твердження перевірювали. Правда користь із самоосвіти буде власне тоді, коли ми навчимося все перевірювати нашим власним розумом. Треба пам'ятати, що люди є люди; кожна людина є членом якоїсь суспільної, національної, релігійної чи політичної групи і нераз навіть мимоволі може, як то кажуть, натягати правду на свій бік. Ми мусимо слідкувати добре за ходом думок кожного автора, чи він де не викривлює фактів або з фактів не робить таких висновків, які перечать логіці. (Логіка, це є правила думання). От прим. є такі книжки, в яких ще нині доказують, що поділ

на стани, на шляхту і хлопів, це є добра і конечна річ. Очевидно, що це є натягання правди, але є люди, які про те широко розписуються.

Стільки ми хотіли сказати про те, як користати з книжки. Розуміється, що книжку належить шанувати і зберігати, бо добра книжка це найвірніший друг людини. Книжки *переховуємо на полицках*, найліпше стоячо, одна при другій і дбаємо про їх чистість та щоби їх не припадав порох.

6. Помічні засоби самоосвітника.

Крім книжок-підручників і зшитків для вправ самоосвітник помагає собі іншими способами. Перший такий спосіб ми вже пізнали: це є картки з виписками.

Хто має вже багато виписок, той повинен їх упорядкувати. Упорядковані картки називаємо *картотекою*.

Картотеки. Хоч чужа думка ніколи не заступить власної думки, то не шкодить мати під рукою виписки важніших думок визначніших людей науки. (Такі виписки зовемо *цитатами*). Виписки робимо на картках після поданого вище взірця, не забувши вписати на право в горі „гасло“ прим. „національність“, „релігійна справа“, „соціяльне питання“, „кооперація“ і т. п., в залежности від того, про що йде річ у цитаті. Коли вже маємо багато цитатів так, що нелегко між ними найти те, що треба, тоді *порядкуємо їх*. Робимо це так:

Вибираємо всі цитати з різних авторів, що мають гасло прим. „національність“. Тепер укладаємо їх за азбукою після призвищ авторів. Отже наперед прийдуть усі автори з призвищем на А, відтак Б, В і т. д. Це буде *картотека цитатів*.

У такий самий спосіб можемо собі скласти прим. *картотеку імен великих людей історії*, со-

ціялізму, кооперації і т. д., подаючи про кожне ім'я дещо вісток про його діяльність. Можу зробити собі *картотеку прочитаних книжок* і под.

Щодо цитатів, то треба пам'ятати, як уже сказано, що освічена людина не заступає цитатом власної думки. Коли я хочу щось доказати, то мушу на це дати свої власні *розумові докази*, не вистарчить сказати, що ось то такий а такий великий чоловік сказав сяке і таке. Ніхто не є обов'язаний вірити на слово хочби якій великій особі, коли йому не докажеться правди розумово. Отже цитати мають лише підкріплюючу, об'яснюючу силу, але не заступають нам власного розуму. Це треба добре тямити, бо у нас є навіть широко відомі письменники, які, на жаль, цього правила не придержуються і думають, що переконали когось, засипавши його купою з різних місць повириваних і часто невірних переданих цитатів. (Ми забули сказати, що в цитаті не вільно змінити ані одної букви з того, що надруковане, бо інакше цитат буде фальшований).

У нас чимало людей уже передплачує газети, але не всі вміють їх шанувати. Здебільшого газета по прочитанні марнується. Самоосвітник повинен *складати газети*, а зібрані річники зшивати у книгу. Вже по кількох роках він, заглянувши у таку книгу, побачить, що тепер це все смакує цілком інакше, щось як історія минулих днів.

Можна собі зробити теж *річевий показчик* на кінці книжки, коли вона є власна. Це варто робити особливо при більших книжках. Робиться це так: На кількох картках паперу, величини такої як сама книжка, виписуємо букви азбуки, так що одна буква прийде яких 10 см під другою. Тепер, читаючи книжку, вписуємо важніші „гасла“ під відповідні букви, подаючи число тої сторінки, де про цю річ у книжці говориться.

Примір:

А стор.		В	Д
алькоголізм	35	вільнодумність	22, 35
Америка	56	Вольтер	300
анальфabetизм	140		Демокрит 22, 118
Антонович	201		Дідро 167
			Драгоманів
			160, 180, 200
Б		Г	Е
бельгійська		Гомер	65
кооперація	311	гедонізм	112
бритийська		героїзм	315
демократія	340		Електрична
			сила 320, 415
			Енергетизм 250
			Енциклопедія 300

і т. д.

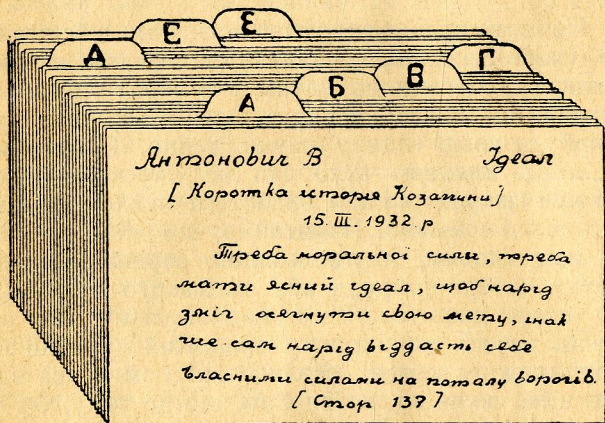
Маючи такий точний показчик, ми легко найдемо те місце в книжці, котре нас цікавить так, як шукається слова у словарі.

Хто має добрі картотеки, показчики, річники часописів і впорядковану бібліотечку, тому відпадає половина праці, коли приходиться писати якусь самостійну роботу, приміром вправу на задану в підручнику тему або реферат для товариства чи на кооперативні збори, промову на віче і т. п. Він має все під рукою. Всі наукові працівники ведуть картотеки, показчики і т. д.

Коли хтось має вже сотки карток, тоді найкраще є ставити їх стоячо у відповідній коробці або скринючці. Для відмежування від себе окремих букв повідділювати їх від себе картками з картону (грубого паперу), трохи вищими як звичайні картки. Це будуть *розділювачі*. Вони будуть нам держати інші картки в стоячій позиції, бо є тверді. Розділювач має на верху вистаючий ріг, на якому пишемо букву А чи Б і т. д.

Але не думаймо, що поза книжкою вже нема науки; можна багато дечого навчитися, дивлячися уважно на світ і роздумуючи над усім. Про життя звірів, птахів, комах, про порядки між людьми, які вони є, можна багато повчитися з того, що довкола

себе бачимо що днини. Але на все треба дивитися, як то кажуть, *критично*. Нераз між людьми кружляють різні байки, повіря і забобони, яких не можна приймати на віру. Є багато звичаїв між людьми,

Картотека виписок з прочитаних книжок. Вистаючі роги з буквами це розділювачі з твердого паперу. Тут показані лише перші букви азбуки, щоби образок був виразніший. Так уложену картотеку з цілої азбуки вкладаємо до відповідної скринки або коробки.

які треба поборювати, є багато фалшивих поглядів, які поширюють навіть ті люди, що повинні між народом ширити не темноту, а просвіту. Отже дивлячися на те все нашими власними очима, ми вчимося, як світ уряджений, хто з кого живе, хто кого утискає і вироблюємо собі свій суспільний світогляд. *Пам'ятаймо, що наука не може відбігати від життя*, бо ми не хочемо з себе виховувати ані монахів ані кабінетних учених, тільки людей для щоденного життя.

7. Деякі перепони в самонавчанні.

Перша трудність у самонавчанні це добуття відповідних книжок. Та крім того можуть бути ще інші труднощі, яких винувником буде наша власна вдача.

Про так звані „соломяні вогні“ ми вже згадували. Самоосвітня праця над собою вимагає великої впертости і любови до науки, бо нераз треба відмовитись від забави, від приємного товариства, щоб відбути свою годину науки денно. Памятаймо, що „*кінець хвалить діло*“ та не опускаймо рук, коли з початку наука нам видається тяжкою, а може навіть мало цікавою. Памятаймо, що ніщо на світі не є малоцікавим, бо у всім видно чарівну, геніяльну руку матери-природи або людського духа. Хто мало знає, для того світ видається нудним, але мудрець бачить дивні дива в маленький мурашці або у придорожнім камені. Коли отже нам наука здається ніби скучною, то знаймо, що це тому, бо ми ще далекі він мудрости. А дурнем все життя оставати хіба ніхто не бажає!

Крім слабкої волі на перешкоді може стати ще *лінивство думки*. Є люди, які не люблять самі думати, самі ломити собі голову над тяжкими питаннями. Як каже проф. *Каресв*, така людина „не хоче сама трудитися над здобуттям правд і здається з усім на чужий розум, бо вона за лінива поставити собі питання: Чи не помиляється той чужий, розум?“ Люди такої вдачі звичайно йдуть за тим, що хочуть другі, а коли ті другі люди завтра змінять думку, то й вони йдуть за ними на сліпо, не роздумуючи, чи добре роблять ті люди чи ні. На сліпо не можна нічому вірити, бо можна часто опинитися в смішному положенні. Коли ще люди вірили, що сонце бігає довкола землі, один *Коперник*, а за ним *Галілей* і *Бруно* не хотіли на сліпо

вірити тому і самі доходили правди, не боячись ніяких переслідувань з боку церкви і державної влади. *Колумб* не хотів вірити, що земля плоска як тарілка, ну і відкрив Америку. Наш поет і громадський діяч *Іван Франко* до пізньої старости не спочив думкою, а все працював і роздумував над нашим минулим і сучасним життям, все дошукуючися правди. Він ніколи не казав „хоч воно і зле, але хай буде так, як думають другі“. Він не раз повставав різко проти поглядів більшости власного народу, коли бачив, що той нарід помиляється. Зате його навіть власні люди довго бойкотували, викидали зі свого товариства, навіть з „Просвіти“, але днесь уже всі бачать, що мав рацію *Іван Франко*, а не ті, що його ганили.

До лінивства думки не раз приєднується, як вірний друг, *боязливість думки*. Не раз людина відганяє від себе критичні думки і сумніви, бо боїться сама своїх гадок. Вона думає: „ні, краще не буду думати про ту річ, бо ануж додумаюся до якоїсь „ересі“. Краще вже хай вірю в те, в що вірю“. Це є лінивство і боязливість думки. Якби так думали всі люди, то ми і до днесь гадали б, що земля це кругла паленичка, а сонце бігає до-вкруги неї, ховаючись на ніч у холодні хвилі океану, де має свої палати. Якби у всіх була така боязливість думки, то і до днесь люди думали б, що влада царів походить справді з неба та що боги самі настановили можновладців, щоби вони правили безмовним народом. А ось найшлися люди, як *Іван Гус* у Чехів або *Тарас Шевченко, Мих. Драгоманів* у нас, які не побоялися перевірити своїм розумом правдивість цих наук і показати світові їх фалшивість.

Або візьмім таку річ: молоді люди мають вступити в нове життя, у зносини з другим полом, а батьки їх зовсім не поучують про ці справи. Дів-

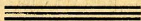
чини не повчать про небезпеку зносин з хорими мужчинами, хлопців не інформують про страшну небезпеку таких недуг як сифіліс (франци) або трипер. Чомусь вважається, що про такі справи „не вільно з дітьми говорити“. І через те нераз дитина сходить зі світа або є досмертною калікою. Не поучують також жінок про небезпеку нефахового усунування плоду і не одна жінка гірко заплатила це своє незнання. Чомусь думають, що про ті справи не вільно поучувати молоді ані в школі ані в книжках. І тут стрічаємося з полохливістю думки, бо, мовляв, так було від прадідів, отже не годиться заводити інших звичаїв. А тимчасом це є груба похибка і нічо більше. В освічених краях нині про полові справи поучують у школах, у товариствах, у книжках, у газетах. Тільки зацофаний Українець остає позаду і розуміється, що на тім терпить народне здоров'я.

Отже геть відганяймо від себе боязливість думки. Скажім собі, що нема на світі ні одної науки, ні одної правди, яку не вільно б нам було перевірити нашим розумом. Чи розум наш потвердить ці науки чи може їх відкине, — це інша річ, *але заборонити мені свобідно думати і досліджувати не сміє ніхто*. Та-ж навіть найреакційніші (назадницькі) держави забезпечують днесь громадянам свободу думки. Отже тимбільше не смію я самий собі класти таких перепон, не можу спинювати розгону мого духа, хіба що не бажаю бути людиною. Людський дух хоче свободи, аж тоді він чується добре; бо як казав поет:

„вільного духа не скути в кайдани!“

Самоосвітою маємо виховати нашого духа до волі і свободи; маємо перемінитися в людей, що кожную справу будуть самі розважати своїм розумом.

Отже живо до науки! До праці над собою самим!

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ „САМООСВІТУ“ НА 1932. РІК!
За 12 книжок річна передплата є тільки 3.50 зол.
з пересилкою!

Піврічна передплата виносить 2 зол.

Гроші слати тільки на адресу:
„ЦЕНТРОБАНК“, Львів, Ринок 10/1.
з допискою „Для Самоосвіти“.

У 1931. РОЦІ ВИЙШЛИ ТАКІ КНИЖКИ:

- ч. 13. Опис землі. Наука географії. I. часть (з образками).**
Ціна 40 гр. (з пересилкою 50 гр.).
- ч. 14-15. Які є народи і держави на землі? Наука географії.**
II. часть (з образками). Ціна 70 гр. (з пересилкою 80 гр.).
- ч. 16. Атлас „Самоосвіти“.** Ціна 60 гр. (з пересил. 70 гр.).
Сконфіскований!
- ч. 17. Причини світової війни. Історія світової війни в рр.**
1914-1918. I. часть (з образками). Ціна 45 гр. (з пересилкою 55 гр.).
- ч. 18. Криза світового господарства.** Ціна 45 гр. (з пересилкою 55 гр.).
- ч. 19. Як провадилася світова війна? II. часть (з образками).**
Ціна 45 гр. (з пересилкою 55 гр.).
- ч. 20. Основи життя. (Біологія).** Ціна 40 гр. (з перес. 50 гр.).
- ч. 21. Атлас „Самоосвіти“.** Ціна 60 гр. (з пересилкою 70 гр.).
Новий, доповнений наклад по конфіскації!
- ч. 22. Про найстарші часи людського життя на землі.**
Світова історія. ч. I. Ціна 45 гр. (з пересил. 55 гр.).
- ч. 23. Велика Україна в огнях. Історія укр. революції, ч.**
IV. Ціна 35 гр. (з пересил. 45 гр.).
- ч. 24. Історія революції в Росії. I. частина.** Ціна 50 гр.
(з пересилкою 60 гр.).
- ч. 25. Історія старинного сходу.** Ціна 35 гр. (з перес. 45 гр.).

Хто купує тепер цілий річник книжок за 1931. рік,
той платить 4.50 зол. разом з пересилкою.

Хто купує тепер оба річники за 1930. і 1931. рік разом,
той платить тільки 8 золотих з пересилкою.

Книжки в передплаті дуже дешеві, тому
пришліть річну передплату.

Купуючи книжку окремо, платите дороще.

ЯК НАЙДЕШЕВШЕ ЗДІ

Треба передплатити за 3-50 зол. видання „Самоосвіти“. 12 книжочок на рік, це дванадцять зрозумілих, популярних викладів з різних галузей знання по програмі народніх університетів.

За чотири-пять років всі видання разом дадуть приступну енциклопедію знань і дадуть змогу людині, що покінчила народню освіту стати вповні освіченою людиною, якій ніодна галузь науки не буде вже чужою.

В 1930. РОЦІ ПОЯВИЛИСЯ ТАКІ КНИЖКИ:

1. Що таке самоосвіта і як до неї братися?	Ціна
Порадник, як самому вчитися	35 гр.
2. Чого земля потребує? Зимовий господарський курс дома	35 "
3. Великий зрив. Нарис історії української революції, ч. I.	50 "
4. Культурна людина. Наука про те, як жити з людьми, в читальні і т. д.	50 "
5. Наш світ. Земля, сонце, місяць, планети і зорі; їх вигляд та рухи	45 "
6. Боротьба світів. Історії укр. револ., ч. II.	60 "
7-8. Тайни природи. Початки хемії	80 "
9. Історія Галичини в 1918 і 1919. Укр. рев., ч. III.	60 "
10. Слово до молодих людей	35 "
11. Чоловік та жінка. Про полове життя та полове хвороби	60 "
12. Розвиток життя на землі. Наука про те, як повстало перше життя на землі	40 "

На пересилку кожної книжки треба додати ще 10 гр. Хто купує тепер ті всі книжки разом, платить тільки 4-50 зол. разом з поштовою пересилкою. Книжки висилаємо тільки за попереднім надісланням грошей. **ПЕРЕДПЛАТИТЬ ВИДАННЯ „САМООСВІТИ“ НА 1932. РІК, ЯКІ КОШТУЮТЬ ТІЛЬКИ 3-50 зол. ЗА 12 КНИЖОК.**

КНИЖКИ ПОЯВЛЯЮТЬСЯ ЩОМІСЯЧНО.

Гроші слати на адресу:

ЦЕНТРОБАНК, ЛЬВІВ, РИНОК 10. з допискою: для „САМООСВІТИ“.
В ПЕРЕДПЛАТІ КНИЖКИ ДУЖЕ ДЕШЕВІ — ОКРЕМО КОШТУЮТЬ ДОРОЩЕ.

Реклямації неодержаних книжок слати на адресу: Проф. Евген Яворовський, Яворів, вул. О. Маковея (Адміністрація „Самоосвіти“).

Відповідальний за видавництво: Проф. Евген Яворовський, Яворів.

ПЕРЕДПЛАТА НА 1932. РІК КОШТУЄ 3-50 ЗОЛ.

ЗА 3-50 ЗОЛ. — 12 КНИЖОЧОК „САМООСВІТИ“

0, 96 (1986) р. 2745

PA 2745y